

Hoofdstuk 8. Dagvlinders, libellen, sprinkhanen en lieveheersbeestjes

Ilf Jacobs & Jorg Lambrechts (Natuurpunt Studie vzw)

8.1. Inleiding

Dagvlinders, libellen, sprinkhanen en lieveheersbeestjes zijn binnen de brede groep van ongewervelden soortgroepen diemits de nodige expertise vlot determineerbaar zijn, waardoor het relatief 'populaire' soortgroepen zijn. Dit leidt over het algemeen genomen tot een goed beeld op hun verspreiding in Vlaanderen en de nodige inzichten in hun ecologie. Hierdoor vormen deze vier soortgroepen belangrijke indicatorsoorten voor de kwaliteit van onderzochte gebieden en kunnen ze fungeren als paraplu-soorten voor andere ongewervelden.

8.2. methodiek

8.2.1. Gegevensverzameling

De begrenzingen van het projectgebied werden afgebakend door de opdrachtgever. Om te komen tot een zo volledig mogelijke dataset werd geopteerd om de faunabespreking te baseren op:

- waarnemingen die verzameld werden i.k.v. het onderzoek, en dus allemaal plaatsvonden binnen het projectgebied
- aanvullende bestaande gegevens uit het projectgebied die ingevoerd zijn in de online databank www.waarnemingen.be van Natuurpunt Studie.

De vier verschillende soortgroepen (dagvlinders, libellen, sprinkhanen en lieveheersbeestjes) zijn samengenomen omdat de monitorings methode toelaat hen samen te inventariseren.

De inventarisatielocaties en tijdstippen werden dusdanig gekozen dat de verschillende geschikte habitats voor de verschillende soortengroepen meegenomen werden. Een bijzondere focus ging naar de beleid- en beheerrelevante soorten (Rode Lijstsoorten, eventueel regionaal belangrijke soorten, etc)

De inventarisaties vonden zo veel mogelijk plaats tijdens gunstige weersomstandigheden:

- windkracht < 4 Beaufort – in de praktijk zo weinig mogelijk wind
- temperatuur: (> 17°C en < 30°C)
- tijdstip: 11u - 17u
- dagen zonder neerslag
- zonneshijn gedurende min. 50% van de dag

Het onderzoeksgebied werd aan een min of meer constante snelheid doorwandeld waarbij de waarnemer het aantal individuen van alle geobserveerde soorten (maar met speciale aandacht voor doelsoorten) via de GPS/Smartphone invoerde. De zones werden zodanig doorlopen dat de verschillende, geselecteerde soortgroepen optimaal konden worden waargenomen.

- visueel: een trage doorkruisen waarbij vooral gefocust wordt op visuele waarnemingen (indien nodig aangevuld met netvangsten voor een zekerder determinatie van dagvlinders en libellen). Hier lag de nadruk op dagvlinders, libellen en sprinkhaansoorten die voornamelijk visueel te inventariseren zijn (bv. Blauwvleugelsprinkhaan).
- auditief: doorkruisen van het gebied met focus op geluidswaarnemingen (sprinkhanen, krekels);

- sleepnet: overige of nog ontbrekende soorten kunnen via sleepnetvangsten gevangen worden. Deze aanpak levert immers vaak extra soorten op (vb. doornsprinkhanen, sabelsprinkhanen en lieveheersbeestjes).

8.2.2. Gegevensverwerking

De gegevensverwerking gebeurde op basis van de databank met alle projectwaarnemingen die verzameld werden i.k.v. het onderzoek, en dus plaatsvonden binnen het projectgebied.

Deze databank werd aangevuld door waarnemingen (t.e.m 28/02/2015) van de geselecteerde soortgroepen uit de online databank www.waarnemingen.be van Natuurpunt Studie.

De totale dataset voor het projectgebied waarvan gebruik gemaakt wordt, bestaat uit 790 waarnemingen.

8.3. Resultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek voorgesteld.

Eerstmaken we een bondige analyse van alle geanalyseerde waarnemingen. Dit omvat zowel de projectwaarnemingen als de losse waarnemingen.

Vervolgens worden de onderzoeksgegevens per soortgroep (dagvlinders, sprinkhanen & krekels, libellen en lieveheersbeestjes) besproken. Voor deze soortgroepen wordt een soortenlijst gegeven van de soorten die binnen het onderzoeksgebied werden waargenomen.

In de soortgroepspecifieke hoofdstukken worden tevens verspreidingskaarten van alle beleid- en beheerrelevante soorten weergegeven en worden een aantal doelsoorten kort en bondig besproken.

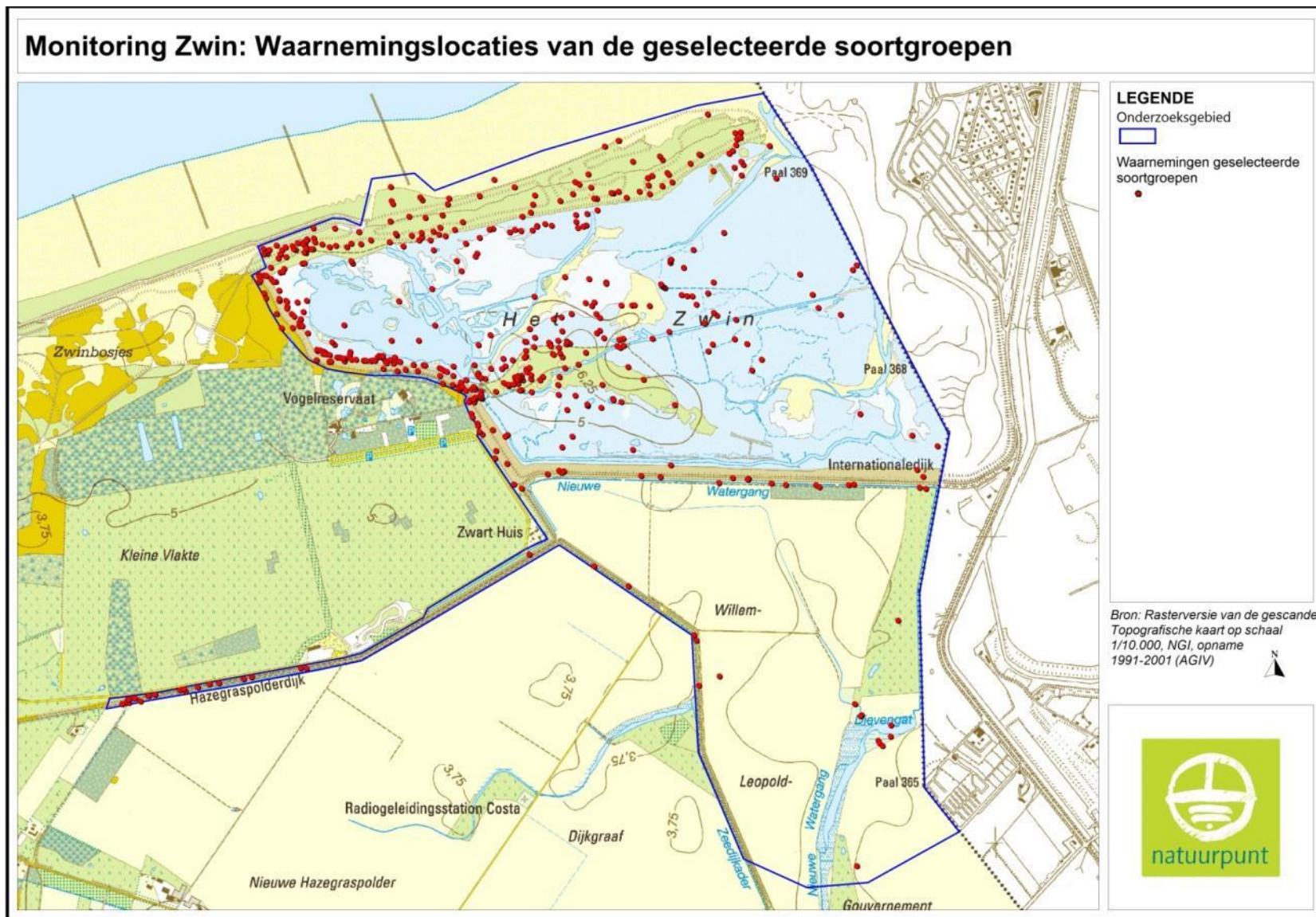
8.3.1. Algemene bespreking van de waarnemingen

8.3.1.1. Totaal aantal geanalyseerde waarnemingen

Binnen de zoekzone werden in totaal 790 waarnemingen verricht van de geselecteerde soortgroepen (projectwaarnemingen + dataset Natuurpunt Studie uit www.waarnemingen.be).

Voor een overzichtskaart van ligging van alle in dit rapport opgenomen waarnemingen zie Figuur 8.1. De dataset met alle waarnemingen wordt omwille van zijn omvang enkel digitaal aangeleverd.

Bij de verdere bespreking wordt vooral ingegaan op de beleids- en beheerrelevante soorten. Voor alle soorten wordt de Rode Lijstcategorie weergegeven. De benaming en definitie van de nieuwe Rode Lijstcategorieën voor Vlaanderen is terug te vinden in Tabel 8.1.

Figuur 8.1. Situering van alle waarnemingen (projectwaarnemingen en losse waarnemingen) verzameld binnen het onderzoeksgebied.

Tabel 8.1. Benaming en definities van de nieuwe Rode Lijstcategorïen voor Vlaanderen.

UITGESTORVEN – EXTINCT (EX)

Een soort is Uitgestorven wanneer er geen gegronde twijfel bestaat dat het laatste individu gestorven is. Een soort wordt verondersteld Uitgestorven te zijn wanneer uitgebreide inventarisaties in gekende of geschikte biotopen, en op de juiste tijdstippen (dag, seizoen, jaar), in zijn historische verspreidingsgebied niet geresulteerd hebben in het vinden van een individu. Inventarisaties moeten uitgevoerd worden over een tijdsperiode die overeenstemt met de levenscyclus en –vorm van de soort in kwestie.

UITGESTORVEN IN HET WILD – EXTINCT IN THE WILD (EXW)

Een soort is Uitgestorven in het wild wanneer het enkel gekend is van kweekprogramma's, van in gevangenschap of als gevestigde populatie(s) buiten het historische verspreidingsgebied. Een soort wordt verondersteld Uitgestorven in het Wild te zijn wanneer uitgebreide inventarisaties in gekende of geschikte biotopen en op de juiste tijdstippen (dag, seizoen, jaar), in zijn historische verspreidingsgebied niet geresulteerd hebben in het vinden van een individu. Inventarisaties moeten uitgevoerd worden over een tijdsperiode die overeenstemt met de levenscyclus en –vorm van de soort in kwestie.

REGIONAAL UITGESTORVEN – REGIONALLY EXTINCT (RE) vroeger: Uitgestorven in Vlaanderen

Een soort is Regionaal uitgestorven wanneer er geen enkele twijfel bestaat dat het laatste zich voortplantende individu in Vlaanderen gestorven is of in het geval van een regelmatige bezoeker, individuen niet langer Vlaanderen bezoeken. Het is moeilijk om regels op te stellen voor de tijd sinds de laatste waarneming vooraleer een soort als Regionaal uitgestorven wordt bestempeld. Dit hangt af van de inventarisatie-inspanning, die op zijn beurt afhangt van de soort en van de regio. Soorten die zich vroeger in Vlaanderen voortplantten, maar Vlaanderen nu enkel bezoeken zonder er zich voort te planten, moeten als Regionaal uitgestorven worden beschouwd. In Nederland heet deze categorie Verdwenen uit Nederland.

ERNSTIG BEDREIGD – CRITICALLY ENDANGERED (CR) vroeger: met uitsterven bedreigd

Een soort is Ernstig bedreigd wanneer de best beschikbare kennis aangeeft dat het voldoet aan een van de criteria A-E voor Ernstig bedreigd, en dat het daarom een bijzonder grote kans heeft om uit te sterven in het wild.

BEDREIGD – ENDANGERED (EN)

Een soort is Bedreigd wanneer de best beschikbare kennis aangeeft dat het voldoet aan een van de criteria A-E voor Bedreigd, en dat het daarom een heel grote kans heeft om uit te sterven in het wild.

KWETSBAAR – VULNERABLE (VU)

Een soort is Kwetsbaar wanneer de best beschikbare kennis aangeeft dat het voldoet aan een van de criteria A-E voor Kwetsbaar, en dat het daarom een grote kans heeft om uit te sterven in het wild.

BIJNA IN GEVAAR – NEAR THREATENED (NT) vroeger: Achteruitgaand of Zeldzaam

Een soort is Bijna in gevaar wanneer het getoetst werd aan de criteria A-E, maar momenteel niet voldoet aan de criteria voor Ernstig bedreigd, Bedreigd of Kwetsbaar, maar er wel bijna aan voldoet of er vermoedelijk aan zal voldoen in de nabije toekomst. In Nederland heet deze categorie Gevoelig.

MOMENTEEL NIET IN GEVAAR – LEAST CONCERN (LC) vroeger: momenteel niet bedreigd

Een soort is momenteel niet in gevaar wanneer het getoetst werd aan de criteria A-E, maar niet voldoet aan de criteria voor Ernstig bedreigd, Bedreigd, Kwetsbaar of Bijna in Gevaar. In Nederland heet deze categorie Thans niet bedreigd.

ONVOLDOENDE DATA – DATA DEFICIENT (DD) vroeger: Onvoldoende gekend

Een soort valt onder Onvoldoende data wanneer er onvoldoende informatie beschikbaar is om op basis van verspreidings- of populatiegegevens een rechtstreekse of onrechtstreekse inschatting te maken van de kans op uitsterven. Een soort in deze categorie kan goed bestudeerd zijn en de biologie kan goed gekend zijn, maar bruikbare gegevens over aantallen en verspreiding ontbreken. Onvoldoende data is daarom geen Rode Lijstcategorie *sensu stricto*. Het onderbrengen van soorten in deze categorie geeft aan dat meer informatie nodig is en dat nog te voeren onderzoek zou kunnen uitwijzen dat de soort in een Rode Lijstcategorie thuishoort. Het is belangrijk om gebruik te maken van alle mogelijke data en om de juiste keuze te maken tussen Onvoldoende data en een Rode Lijstcategorie. Als er vermoed wordt dat het verspreidingsgebied van een soort klein is of dat er een vrij lange periode verstreken is sinds de laatste waarneming, is een indeling in een Rode Lijstcategorie vermoedelijk gerechtvaardigd. In Nederland heet deze categorie Onvoldoende gegevens.

NIET VAN TOEPASSING – NOT APPLICABLE (NA)

Voorbeelden van soorten waarvoor de categorie Niet van toepassing geldt, zijn uitheemse soorten of zwervers (bv. geen regelmatige bezoekers of dwaalgasten).

NIET GEËVALUEERD – NOT EVALUATED (NE)

Een soort is Niet geëvalueerd wanneer het nog niet getoetst werd aan de Rode Lijstcriteria.

8.3.2. Dagvlinders

8.3.2.1. Inleiding

In totaal werden binnen het zoekgebied 474 waarnemingen verricht van dagvlinders waarbij in totaal 2660 individuen werden gemeld. In het gebied werden 20 verschillende soorten waargenomen. De in het gebied zeldzaamste dagvlindersoorten zijn Heivlinder (Bedreigd), Zwartsprietdikkopje (Kwetsbaar) en Kleine vos (Bijna in gevaar). Deze soorten worden in detail besproken in het volgende onderdeel.

De waarnemingen van **Geelsprietdikkopje** (Kwetsbaar) zijn discutabel omwille van:

- de sterke gelijkenis met Zwartsprietdikkopje;
- de sterke achteruitgang van de soort de afgelopen decennia;
- het ontbreken van bevestigde waarnemingen van deze soort uit de zeer ruime omgeving.

Bij gerichte zoektochten naar Geelsprietdikkopje in 2015 werd de soort in het Zwin niet aangetroffen. Deze soort wordt daarom ook niet verder besproken.

Bijzonder is een in 2015 binnengekomen waarneming van **Bruine eikenpage (Ernstig bedreigd)**. Deze bevestigde waarneming (inclusief foto) werd verricht buiten het projectgebied, meer bepaald in het VNR Zwinduinen en -polders. In de Vlaamse duinen zijn, in tegenstelling tot het noorden van Nederland, geen historische noch recente waarnemingen bekend. In het verleden kwam de soort wel voor net ten oosten van Brugge maar deze populatie lijkt reeds enkele jaren uitgestorven. In de loop van de volgende jaren zal nagegaan worden of de Zwinduinen effectief een (kleine) relictpopulatie huisvesten.

Voor een overzichtstabel met weergave van de waargenomen soorten, hun status op de meest recente Rode Lijst (Maes *et al.*, 2013) en het aantal waarnemingen binnen de zoekzone wordt verwezen naar tabel 8.2.

Tabel 8.2. Overzicht van de waargenomen dagvlinders, hun status op de meest recente Rode Lijst (Maes et al., 2013) en het aantal waarnemingen per soort binnen de zoekzone (bron: projectwaarnemingen en www.waarnemingen.be)

Soortinfo			Waarnemingen	
Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Rode Lijst	Aantal waargenomen exemplaren	Aantal waarnemingen
Dagvlinders			2660	474
<i>Aurelia's (Nymphalidae)</i>			1154	312
Atalanta	<i>Vanessa atalanta</i>	MOMENTEEL NIET IN GEVAAR	66	29
Bont Zandoogje	<i>Pararge aegeria</i>	MOMENTEEL NIET IN GEVAAR	16	8
Bruin Zandoogje	<i>Maniola jurtina</i>	MOMENTEEL NIET IN GEVAAR	125	34
Dagpauwoog	<i>Aglais io</i>	MOMENTEEL NIET IN GEVAAR	47	30
Distelvlinder	<i>Vanessa cardui</i>	MOMENTEEL NIET IN GEVAAR	26	23
Gehakkelde Aurelia	<i>Polygonia c-album</i>	MOMENTEEL NIET IN GEVAAR	5	5
Heivlinder	<i>Hipparchia semele</i>	BEDREIGD	246	71
Kleine Vos	<i>Aglais urticae</i>	BIJNA IN GEVAAR	133	64
Landkaartje	<i>Araschnia levana</i>	MOMENTEEL NIET IN GEVAAR	2	2
Oranje Zandoogje	<i>Pyronia tithonus</i>	MOMENTEEL NIET IN GEVAAR	488	46
<i>Blauwtjes (Lycaenidae)</i>			203	73
Bruin Blauwtje	<i>Aricia agestis</i>	MOMENTEEL NIET IN GEVAAR	23	13
Icarusblauwtje	<i>Polyommatus icarus</i>	MOMENTEEL NIET IN GEVAAR	140	39
Kleine Vuurvlinder	<i>Lycaena phlaeas</i>	MOMENTEEL NIET IN GEVAAR	40	21
<i>Dikkopjes (Hesperiidae)</i>			1211	44
Geelsprietdikkopje	<i>Thymelicus sylvestris</i>	KWETSBAAR	3	2
Zwartsprietdikkopje	<i>Thymelicus lineola</i>	KWETSBAAR	1208	42
<i>Witjes (Pieridae)</i>			92	45
Groot Koolwitje	<i>Pieris brassicae</i>	MOMENTEEL NIET IN GEVAAR	3	3
Klein Geaderd Witje	<i>Pieris napi</i>	MOMENTEEL NIET IN GEVAAR	13	8
Klein Koolwitje	<i>Pieris rapae</i>	MOMENTEEL NIET IN GEVAAR	43	17
Koolwitje spec.	<i>Pieris spec.</i>		16	6
Oranje Luzernevlinder	<i>Colias crocea</i>	MOMENTEEL NIET IN GEVAAR	16	10
Oranjetipje	<i>Anthocharis cardamines</i>	MOMENTEEL NIET IN GEVAAR	1	1

8.3.2.2. Beschrijving van de Rode Lijst- en habitattypische soorten

In dit onderdeel wordt een bondige beschrijving gegeven van de habitattypische en Rode Lijstsoorten. Er wordt voornamelijk ingegaan op de verrichte waarnemingen en de belangrijkste locaties voor de soort binnen het projectgebied.

De ‘belangrijkste’ soorten, nl. Heivlinder en Zwartsprieddikkopje, worden in detail besproken (naar Maes *et al.* 2013).

Heivlinder *Hipparchia semele* (LINNAEUS, 1758)

Rode Lijstcategorie: **BEDREIGD**

Er werden 71 waarnemingen verricht van deze bedreigde soort (Maes *et al.* 2013) waarbij in totaal 246 individuen werden gemeld. Door de hoge aantallen vormt het gebied een belangrijk Vlaams bolwerk voor de soort aan de Kust.

De soort komt binnen het projectgebied voornamelijk voor in de witte en grijze duinen van de ‘zeereep’. Verder zijn er nog een aantal verspreide waarnemingen doorheen het gebied voornamelijk te wijten aan Heivlinders die vanuit de duinen op zoek gaan naar nectar in de omgeving. Bloeiende Lamsoor (*Limonium vulgare*) in de schorre-zone bleek een grote aantrekkingskracht uit te oefenen op de Heivlinders die hiervoor ‘hun duinen’ tijdelijke verlaten.

Voor een overzicht van de waarnemingen van Heivlinder binnen het projectgebied wordt verwezen naar fig.8.5

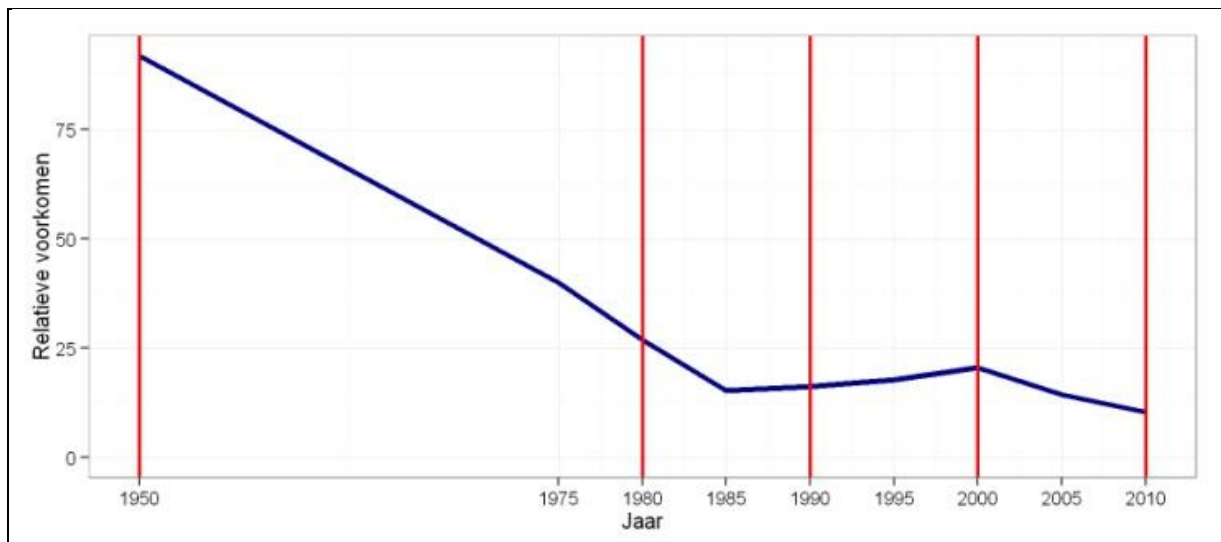

Foto. Het Zwin vormt een belangrijke regionale bronpopulatie voor de bedreigde Heivlinder (foto: Ilf Jacobs).

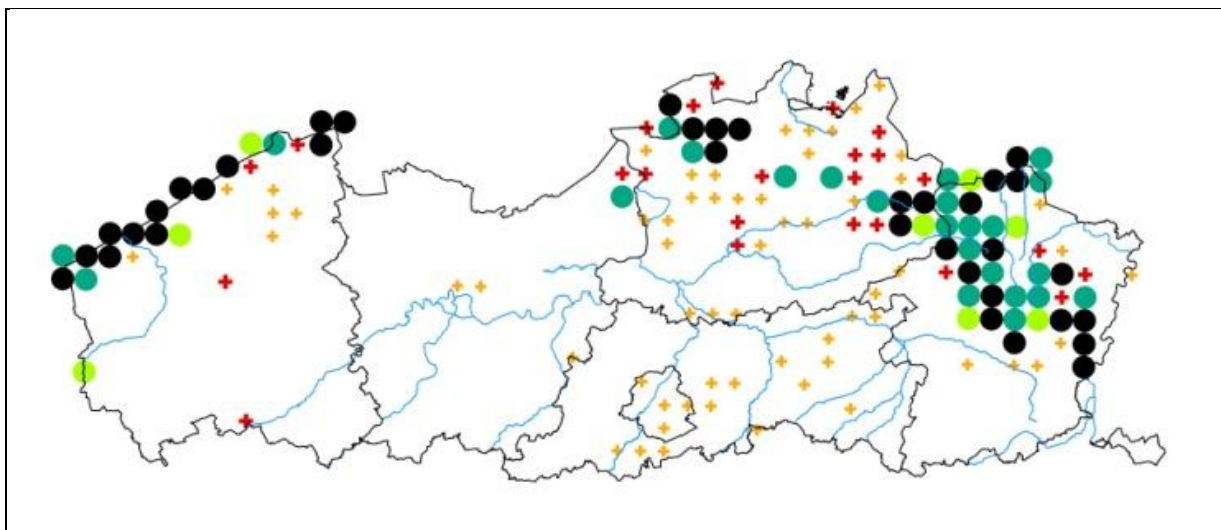

Detailinformatie Heivlinder

Ecologie: De Heivlinder komt voor in droge heiden, duinen en droge, voedselarme graslanden. De soort heeft 1 generatie van begin juli tot eind september met een piek tussen 24 juli en 21 augustus. De piek van de vliegtijd van de Heivlinder is in vergelijking met de periode 1981-2000 niet beduidend veranderd, maar de gemiddelde laatste waarneming ligt nu meer dan 7 dagen later dan in de periode 1981-2000. Dit zou erop kunnen wijzen dat de Heivlinder zijn vliegtijd verlengd heeft. Het wijfje legt eitjes op of nabij in de volle zon staand Fijn schapengras, Rood zwenkgras, struisgras, Vroege haver, Bochtige smele of Helm. Ze kiest hierbij vooral planten die omgeven zijn door open grond of een hele lage vegetatie. De rupsen eten 's nachts. De overwintering gebeurt als half volgroeide rups in een graspol. De verpoping vindt plaats in een kleine holte net onder de grond. Demannetjes verdedigen een territorium vanaf een struik, een boomstam of een open zandplek. Bij bijzonder warm weer zoeken Heivlinders vaak een bosrand of een groepje struiken op voor afkoeling. Vaak gebruikte nectarplanten zijn Akkerdistel, braam en Struikhei in het binnenland en Blauwe zeedistel en Lamsoor aan de kust. De vlinders zijn mobiel (waarnemingen tot op 15 km van populaties zijn bekend). De Heivlinder komt vaak in dezelfde gebieden voor als Boomblauwtje, Bont dikkopje, Bruin zandoogje, Groentje, Groot dikkopje, Heideblauwtje, Hooibeestje en Oranje zandoogje.

Figuur 8.2. Vlaamse trend voor Heivlinder (bron: Maes et al. 2013)

Figuur 8.3. Verspreiding van de Heivlinder in Vlaanderen zoals weergegeven in de geactualiseerde verspreidingsatlas van dagvlinders in Vlaanderen (Maes et al. 2013). Legende zie tabel 8.3.

Tabel 8.3. Verklaring van de gebruikte symbolen op de verspreidingskaart van dagvlinders

Symbool	Verklaring
	enkel waargenomen vóór 1991
	laatst waargenomen tussen 1991 en 2000
	waargenomen vóór 1991, in 1991-2000 en na 2001
	waargenomen vóór 1991, niet in 1991-2000 en opnieuw na 2001
	waargenomen in 1991-2000 en na 2001
	enkel waargenomen na 2001

Verspreiding en trend: De Heivlinder was in de jaren negentig vrij zeldzaam en is dat nog steeds (69 atlashokken – 252 kilo meterhokken). De Heivlinder kwam vroeger voor in de kustduinen, in de Kempen, maar ook op voedselarme graslanden elders in Vlaanderen (tussen Brussel, Mechelen en Diest). De huidige verspreiding is echter beperkt tot de kustduinen en de Kempen. Hier lijkt een scheiding te ontstaan tussen de noordwestelijke en de oostelijke populaties. De Heivlinder vertoonde een gestage achteruitgang tot 1985, bleef relatief stabiel tussen 1985 en 2000, maar gaat sindsdien opnieuw licht achteruit. De Heivlinder is een typische soort van de Kustduinen en van de Kempen.

Rode Lijst: *Bedreigd*. Op de Rode Lijst van 1999 was de Heivlinder *Kwetsbaar*. In Wallonië is de soort *Ernstig bedreigd*, in Nederland is ze *Bijna in gevaar*, in Groot-Brittannië is ze *Kwetsbaar* en in de Europese Unie is het een *Species of Conservation Concern*.

Behoudsprioriteit: Zeer hoog vanwege de Rode-Lijststatus in Vlaanderen en in Europa. De Heivlinder is een prioritaire soort voor West-Vlaanderen, Antwerpen en Limburg.

Kansen: Volgens de verspreidingsmodellen zijn 710 kilo meterhokken geschikt voor de Heivlinder. In 213 van deze kilo meterhokken werd de Heivlinder ook feitelijk waargenomen in de periode 2001-2010 (30%). Van de 497 geschikte kilo meterhokken waarin de Heivlinder niet werd waargenomen, zijn er 426 in principe bereikbaar (86%).

Klimaat: Volgens de voorspellingsmodellen zou het klimaat in België ook in 2050 geschikt zijn voor de Heivlinder.

Acties: Het behouden van grote en goed verbonden gebieden met een actief beheer waardoor vermeden wordt dat heiden en kustduinen volledig dichtgroeien, is de meest gunstige maatregel voor de Heivlinder. Op warme dagen zoeken Heivlinders vaak beschutting op in bosranden of struwelen en het is dan ook wenselijk om hier en daar bomen en struiken te behouden. Extensieve begrazing, plaggen en/of gefaseerd maaien zijn geschikte maatregelen voor het verkrijgen of behouden van een gevarieerd leefgebied. Vermossing door het niet-inheemse Grijs kronkelsteeltje zou de heide voor Heivlinder minder geschikt kunnen maken.

Zwartsrietdikkopje *Thymelicus lineola* (OCHSENHEIMER, 1808)

Rode Lijstcategorie: **KWETSBAAR**

Er werden in totaal 1208 individuen gemeld van deze kwetsbare soort (Maes *et al.* 2013) binnen het projectgebied.

De hoogste aantallen Zwartsrietdikkopjes zijn aanwezig in de grazige en nectarrijke dijken in het gebied. Vooral de dijk tussen het Zwin en de Zwinbosjes bevat hoge aantallen van deze soort. Omwille van de recente achteruitgang behoeft ook deze soort extra aandacht.

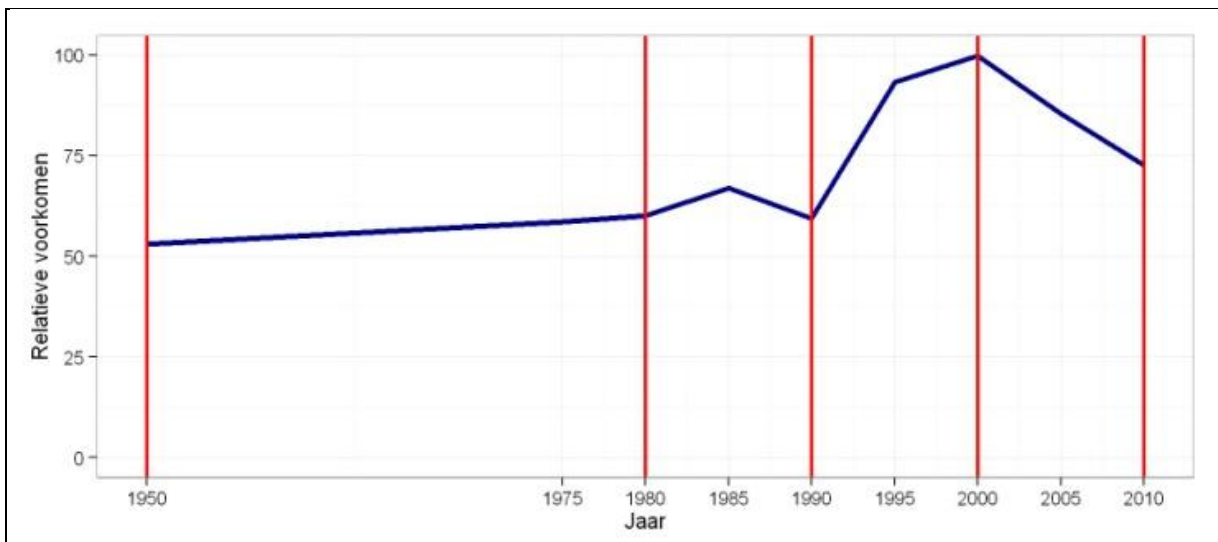
Voor een overzicht van de waarnemingen van Zwartsrietdikkopje binnen het projectgebied wordt verwezen naar Fig. 8.6.

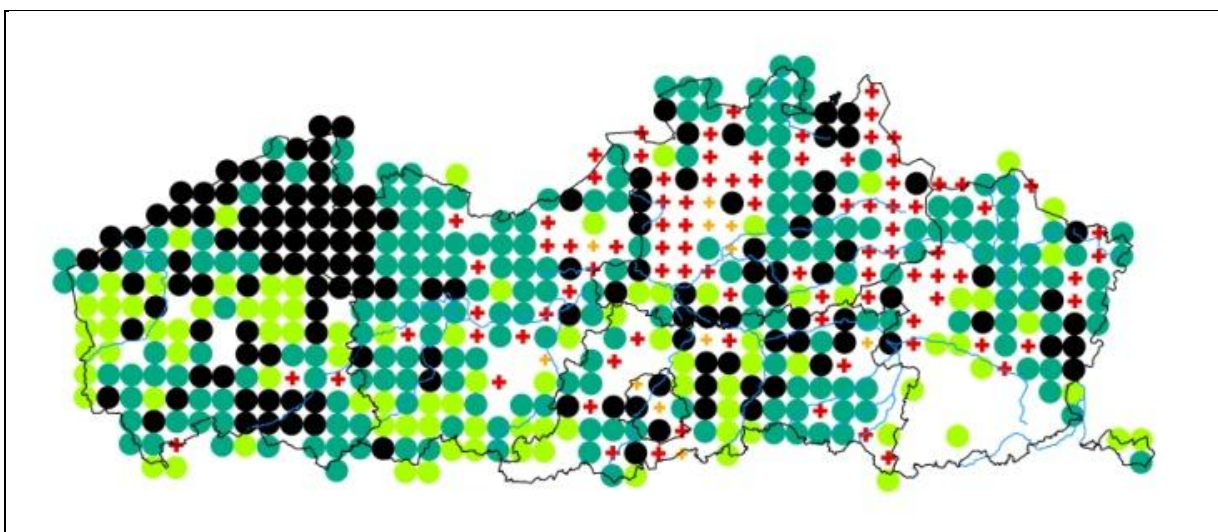
Foto. In het projectgebied komen lokaal hoge aantallen Zwartsrietdikkopjes voor (foto: Vlinderstichting, Henk Bosma)

Detailinformatie Zwartsprietdikkopje

Ecologie: Het Zwartsprietdikkopje komt voor in graslanden met een vrij hoge en ruige vegetatie, zoals wegbermen of brede bospaden. De soort heeft 1 generatie van begin juni tot midden september met een piek tussen 11 juli en 11 augustus. De wijfjes zetten de eitjes af in kleine groepjes van 4-5 bij voorkeur op compacte en lichtjes opgerolde bladscheden van allerlei grassen, zoals Kropaar, Gladde witbol, Gewoon timoteegras, Kweek en Grote vossenstaart. De voorkeur gaat uit naar zonbeschenen delen van de vegetatie. De overwintering gebeurt als ei. De rupsen sluipen pas in het volgende voorjaar uit. Ze spinnen dan een bladkokertje van waaruit ze op zoek gaan naar voedsel. De verpopping gebeurt in een zelfgesponnen cocon aan de voet van de waardplant. Mannetjes kunnen zowel patrouilleren (bij warm weer) als een territorium verdedigen (bij minder warm weer) en proberen zo snel mogelijk met een uitgeslopen wijfje te paren. Vaak gebruikte nectarplanten zijn Slangenkruid, Akkerdistel en moerasroklaver. De vlinders zijn mobiel. Het Zwartsprietdikkopje komt vaak in dezelfde gebieden voor als Bruin zandoogje, Groot dikkopje, Icarusblauwtje, Kleine vuurvliinder en Oranje zandoogje.

Figuur 8.4. Vlaamse trend voor Zwartsprietdikkopje (bron: Maes et al. 2013)

Figuur 8.5. Verspreiding van Zwartsprietdikkopje in Vlaanderen zoals weergegeven in de geactualiseerde verspreidingsatlas van dagvlinders in Vlaanderen (Maes et al. 2013). Legende: tabel 8.3.

Verspreiding en trend: Het Zwartsprietdikkopje was in de jaren negentig algemeen en is dat nog steeds (442 atlashokken – 1554 kilo meterhokken). De verspreiding blijft vrij stabiel tot in de jaren negentig, vertoont dan een kleine toename, maar sinds 2000 neemt de verspreiding weer af. Vooral in de Kempen zijn recent populaties verdwenen, terwijl er in West- en Oost-Vlaanderen dan weer bijgekomen zijn.

Rode Lijst: *Kwetsbaar*. Op de Rode Lijst van 1999 was het Zwartsprietdikkopje momenteel *niet in gevaar*. In Wallonië is de soort *Bijna in gevaar*, maar in Nederland, Groot-Brittannië en Europa is de soort momenteel *niet in gevaar*.

Behoudsprioriteit: Vrij hoog vanwege de Rode-Lijststatus in Vlaanderen.

Kansen: Volgens de verspreidingsmodellen zijn 4692 kilo meterhokken geschikt voor het Zwartsprietdikkopje. In 868 van deze kilo meterhokken werd de soort ook feitelijk waargenomen in de periode 2001-2010 (18%). Alle 3.824 geschikte kilo meterhokken waarin het Zwartsprietdikkopje niet werd waargenomen, zijn in principe bereikbaar (100%).

Klimaat: Volgens de voorspellingsmodellen zou het klimaat in België ook in 2050 geschikt zijn voor het Zwartsprietdikkopje.

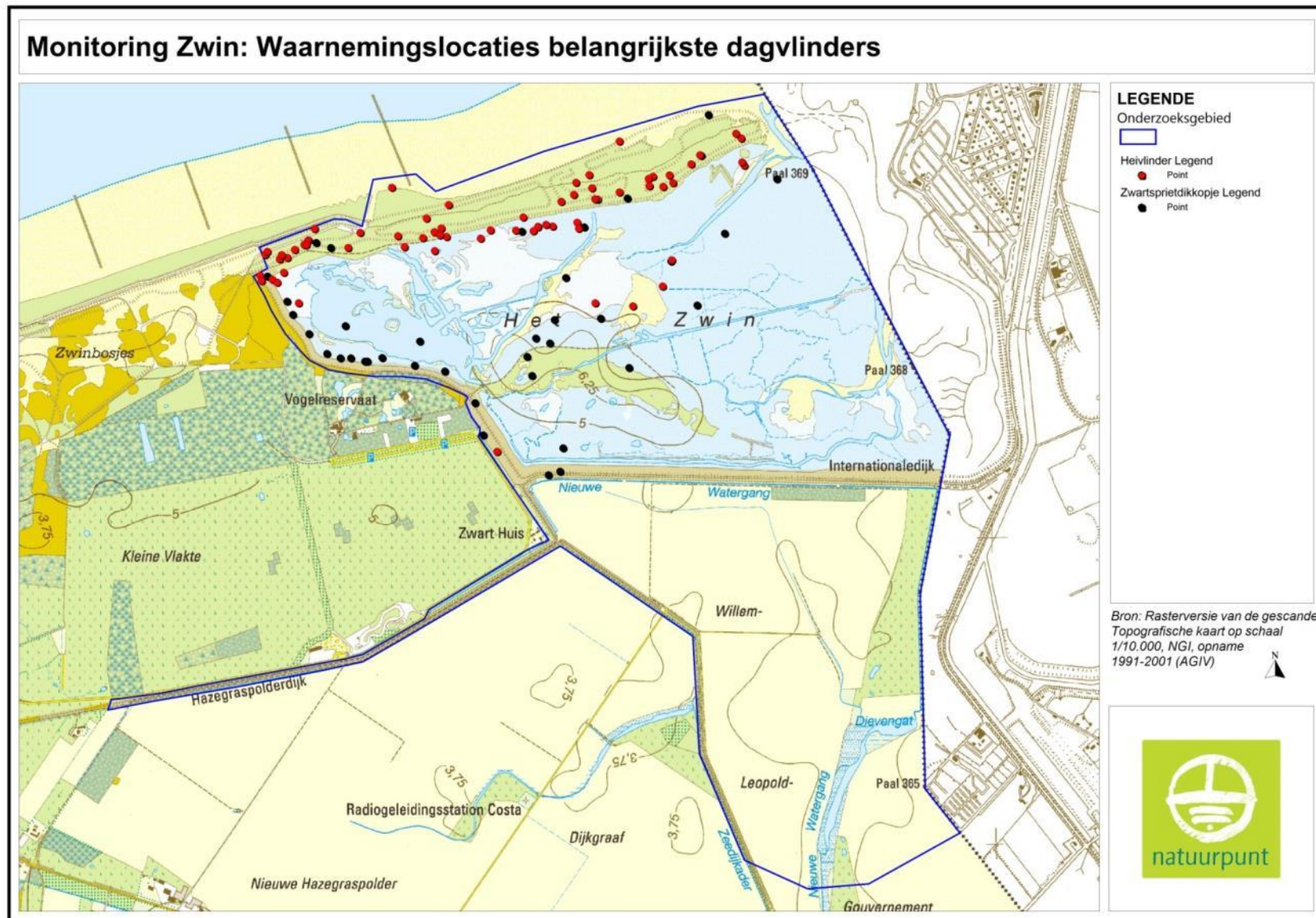
Acties: Aangezien het Zwartsprietdikkopje als ei overwintert is het belangrijk dat er gefaseerd gemaaid wordt waarbij ook in de wintermaanden een deel van de vegetatie blijft staan. Daarnaast is een voldoende groot nectaraanbod in de zomermaanden belangrijk voor de adulte vlinders en hier zijn gefaseerd maaien en/of extensieve begrazing gunstige maatregelen voor deze soort.

Kleine vos *Aglais urticae*

Rode lijst categorie: **BIJNA IN GEVAAR**

Deze tot eind jaren 90 van de vorige eeuw algemene soort kende het laatste decennium een zeer sterke afname. Hierdoor is de soort op de recente Rode Lijst terechtgekomen in de categorie 'Bijna in gevaar'. De laatste jaren kende de soort echter terug een heropleving. In totaal werden er 133 exemplaren gemeld uit het projectgebied.

Figuur 8.6. Puntwaarnemingen van Heivlinder en Zwartspriddikkopje in het projectgebied (bron: projectwaarnemingen en www.waarnemingen.be)

8.3.3. Sprinkhanen en krekels

8.3.3.1. Inleiding

In totaal werden binnen het zoekgebied 147 waarnemingen verricht van sprinkhanen en krekels, waarbij in totaal 1272 exemplaren gemeld werden. In totaal werden 16 verschillende soorten waargenomen.

De in het gebied zeldzaamste sprinkhaansoorten zijn Duinsabelsprinkhaan (Bedreigd), Blauwvleugelsprinkhaan (Kwetsbaar), Zanddoortje (Kwetsbaar) en Greppelsprinkhaan (Kwetsbaar). Deze soorten worden in detail besproken in het volgende onderdeel.

Struiksprinkhaan en Kustsprinkhaan staan beide in de Rode Lijst van Decler *et al.* (2000) te boek als 'Zeldzaam'. Deze Rode Lijst-status is momenteel achterhaald. De soorten hebben een ruime verspreiding in Vlaanderen en worden hierdoor niet opgenomen bij de in detail besproken soorten.

Voor een overzichtstabel met weergave van de waargenomen soorten, hun status op gevalideerde Rode Lijst (Decler *et al.* 2000) en het aantal waarnemingen binnen het onderzoeksgebied wordt verwezen naar Tabel 8.4.

Foto. Eileggend vrouwtje Blauwvleugelsprinkhaan omringd door tweemannetjes. Op deze foto is het grootteverschil tussen de geslachten goed zichtbaar. (Foto: maarten Jacobs).

Tabel 8.4. Overzichtstabel van de waargenomen sprinkhanen en krekels, hun status op de meest recente Rode Lijst en het aantal waarnemingen per soort binnen het onderzoeksgebied (bron: projectwaarnemingen en www.waarnemingen.be)

Soortinfo		Rode lijst (Decler et al. 2000)	Waarnemingen	
Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam		Aantal waargenomen exemplaren	Aantal waarnemingen
Sprinkhanen en krekels			1272	147
<i>Conocephalidae</i>			123	23
Gewoon Spitskopje	<i>Conocephalus dorsalis</i>	MOMENTEEL NIET BEDREIGD	5	4
Zuidelijk Spitskopje	<i>Conocephalus discolor</i>	MOMENTEEL NIET BEDREIGD	108	18
Spitskopje spec.	<i>Conocephalus spec.</i>		10	1
<i>Doornsprinkhanen</i> (<i>Tetrigidae</i>)			4	3
Gewoon Doorntje	<i>Tetrix undulata</i>	MOMENTEEL NIET BEDREIGD	1	1
Zandoortje	<i>Tetrix ceperoi</i>	KWETSBAAR	2	1
Zeggendoortje	<i>Tetrix subulata</i>	MOMENTEEL NIET BEDREIGD	1	1
<i>Phaneropteridae</i>			2	2
Sikkelsprinkhaan	<i>Phaneroptera falcata</i>	MOMENTEEL NIET BEDREIGD	1	1
Struiksprinkhaan	<i>Leptophyes punctatissima</i>	ZELDZAAM	1	1
<i>Sabelsprinkhanen</i> (<i>Tettigoniidae</i>)			388	40
Duinsabelsprinkhaan	<i>Platycleis albopunctata</i>	BEDREIGD	9	5
Greppelsprinkhaan	<i>Roeseliana roeselii</i>	KWETSBAAR	363	23
Grote Groene Sabelsprinkhaan	<i>Tettigonia viridissima</i>	MOMENTEEL NIET BEDREIGD	16	12
<i>Veldsprinkhanen</i> (<i>Acrididae</i>)			755	79
Blauwvleugelsprinkhaan	<i>Oedipoda caerulea</i>	KWETSBAAR	78	17
Bruine Sprinkhaan	<i>Chorthippus brunneus</i>	MOMENTEEL NIET BEDREIGD	2	1
Knopsrietje	<i>Myrmeleotettix maculatus</i>	MOMENTEEL NIET BEDREIGD	83	11
Krasser	<i>Pseudochorthippus parallelus</i>	MOMENTEEL NIET BEDREIGD	138	9
Kustsprinkhaan	<i>Chorthippus albomarginatus</i>	ZELDZAAM	202	23
Ratelaar	<i>Chorthippus biguttulus</i>	MOMENTEEL NIET BEDREIGD	252	18

8.3.3.2. Bespreking van de Rode Lijst- en habitattypische soorten

In dit onderdeel worden de ‘belangrijkste’ sprinkhaansoorten besproken die zijn aangetroffen in het onderzoeksgebied. De verspreidingskaarten zijn gebaseerd op zowel projectwaarnemingen als losse waarnemingen uit www.waarnemingen.be. Voor de soortbeschrijvingen en Vlaamse verspreidingskaarten werd gebruik gemaakt van www.waarnemingen.be en de website van de sprinkhanenwerkgroep van Natuurpunt (www.saltabel.org).

Duinsabelsprinkhaan - *Platycleis albopunctata*

Rode Lijstcategorie: **BEDREIGD**

Er werden **9 exemplaren** gemeld van deze habitattypische soort. Voor een gebied als het Zwin dat veel bezoekers trekt in combinatie met een goed ontwikkelde zeereep is dit eerder een gering aantal voor deze relatief opvallende soort. Voor een overzicht van de waarnemingen zie Fig 8.7. Het herstellen van de natuurlijke duinprocessen zoals verstuing, duinopbouw en erosie komen deze soort ten goede.

Foto Duinsabelsprinkhaan in de grijze duinen (Foto: Saxifraga – Rob Felix).

De Duinsabelsprinkhaan komt in Vlaanderen praktisch enkel voor aan de kustduinen. Daar zijn op een aantal plaatsen nog vrij grote populaties aanwezig. Historisch was de soort tevens lokaal aanwezig in de Kempen maar deze populaties zijn uitgestorven. Zeer recent (2015) werd een kleine populatie ontdekt in het havengebied van Antwerpen (spp. albopunctata).

In Wallonië komt de soort ook voor op steile, stenige of rotsachtige, naar het zuiden gerichte kalkgraslanden met verspreid staande struikjes. In deze biotopen kan de soort soms vrij talrijk zijn. Het is een typische soort van de witte en grijze duinen waar de soort zowel gebruik maakt van de open zandige (snel opwarmende) plekken als de beschutting (bv. helmgrassen). Ook in het projectgebied is de soort voornamelijk waargenomen in de zeereep met zijn witte en grijze duinen.

Figuur 8.7. Verspreiding van Duinsabelsprinkhaan in Vlaanderen op UTM5-niveau (bron:www.waarnemingen.be)

Zanddoortje (= Duindoortje) - *Tetrix ceperoi*

Rode Lijstcategorie: **KWETSBAAR**

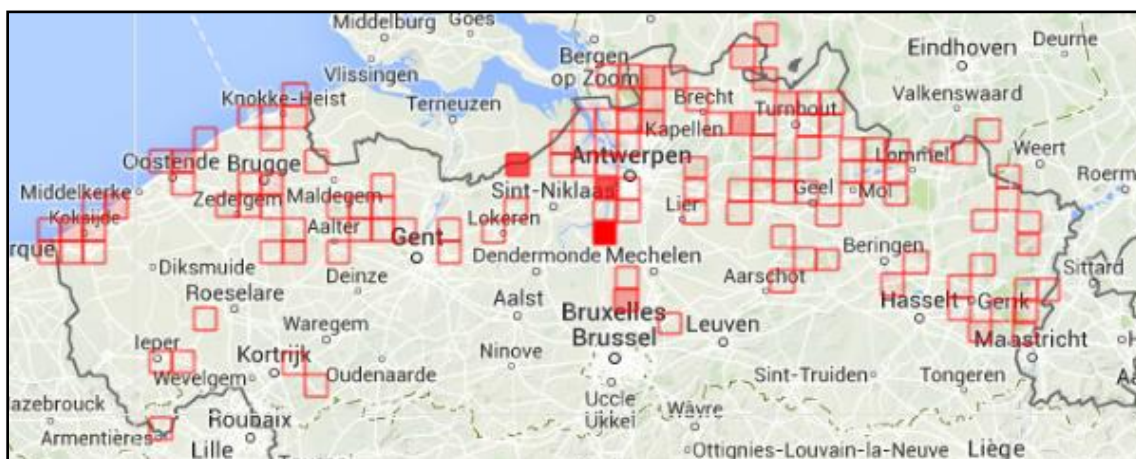
Er werden 2 exemplaren gemeld van deze kwetsbare soort. In het projectgebied werd de soort gemeld uit de onmiddellijke omgeving van de heringerichte broedeilanden. De soort is ongetwijfeld aanwezig op een heel aantal locaties binnen het projectgebied maar door zijn onopvallend gedrag wordt de soort vooral opgemerkt na gerichte zoekinspanningen. Zanddoortje is verder in de ruimere omgeving goed vertegenwoordigd, met veel waarnemingen langs de recent aangelegde en heringerichte waterpartijen in de Zwinbosjes en de 'Kleyne vlakte'. Voor een overzicht van de waarnemingen zie Fig.8.13.

Foto. Het Zanddoortje is vaak aan te treffen op vochtige zandige plaatsen in pioniersstadium (bv. drogvallende oevers). (Foto: Saxifraga – Sytske Dijkse).

Het Zanddoortje bewoont natte pioniersvegetaties zoals vochtige duinpannen, oevers van plassen en kale plekken in moerassen. De soort komt ook voor op plaatsen met brak water.

De soort is vrij algemeen aan de kust en komt daarnaast verspreid voor in de rest van Vlaanderen. Ook in Wallonië wordt het Zanddoortje recent weer gevonden.

Figuur 8.8. Verspreiding van Zanddoortje in Vlaanderen op UTM5-niveau (bron: www.waarnemingen.be)

Blauwvleugelsprinkhaan - *Oedipoda caerulescens*

Rode Lijstcategorie: **KWETSBAAR**

Er werden 78 exemplaren waargenomen van deze soort. Het Zwin vormt een belangrijk bolwerk voor deze soort aan de Vlaamse kust. Zoals verwacht werden veruit de meeste waarnemingen verricht in de onmiddellijke omgeving van de zeereep in de grijze en witte duinen. Ook in de aanpalende duinen van de Zwinbosjes is de soort aanwezig. Voor een overzicht van de waarnemingen zie Fig.8.13.

Foto. De Blauwvleugelsprinkhaan is een typische soort voor de grijze kustduinen. In de zeereep van het Zwin is een grote populatie aanwezig. (Foto: Saxifraga – Rob Felix).

De Blauwvleugelsprinkhaan is een opvallende verschijning, die enkel kan verward worden met de Kiezelsprinkhaan. De dieren worden gemakkelijk opgemerkt wanneer ze opgejaagd worden en in een flits hun blauwe achtervleugels laten zien. Eenmaal neergekomen zijn ze niet makkelijk terug te vinden op de kale bodem dankzij hun uitmuntende schutkleuren. De Blauwvleugelsprinkhaan brengt een zeer onopvallend trillertje voort, duidelijk zachter dan dat van de Bruine sprinkhaan.

De Blauwvleugelsprinkhaan bewoont zeer droge plaatsen met lage, open vegetatie: duinen, heide, schraal grasland, kalkgrasland en rotsen. Veel recente vindplaatsen bevinden zich op doormensen geschapen terreinen zoals mijnterrils, steen- en zandgroeven en spoorwegbermen.

De belangrijkste concentraties van vindplaatsen bevinden zich aan de kust, in de Kempen, in het Antwerps havengebied, de steenkoolbekkens van Henegouwen en Luik, de Maasvallei en Lotharingen. Daarbuiten komt de soort vooral in stedelijke gebieden voor. In Vlaanderen is de

populatie momenteel vrij stabiel, maar wel kwetsbaar omdat de soort gebonden is aan pioniersvegetaties die zonder gericht beheer erg snel verdwijnen.

Figuur 8.9. Verspreiding van Blauwvleugelsprinkhaan in Vlaanderen op UTM5-niveau (bron:www.waarnemingen.be)

Struiksprinkhaan- *Leptophyes punctatissima*

Rode Lijstcategorie: **ZELDZAAM**

Er werd 1 waarneming verricht van Struiksprinkhaan. De Rode lijstcategorie is sterk gedateerd. De soort is momenteel algemeen in heel België.

Deze eerder geheimzinnige soort wordt vaak over het hoofd gezien. Naast toevallige waarnemingen wordt de soort vooral gemeld bij gerichte inventarisaties naar struweel en ruigtebewonende ongewervelden doormiddel van slepen en/of kloppen.

Foto. Vrouwje Struiksprinkhaan, typisch aanwezig in laag struweel en ruigtekruiden. (Foto: Saxifraga).

De Struiksprinkhaan komt voor in allerlei biotopen met verspreid staande struiken of bomen zoals bosranden, hagen, struwelen, parken en tuinen. De soort is ook wel te vinden midden in bossen en in ruigtekruidenvegetaties. Zowel in vochtige als droge biotopen aan te treffen. De soort wordt ook regelmatig in tuinen aangetroffen.

Voor een menselijk oor is deze soort vrijwel onhoorbaar, doch met behulp van een bat-detector (40 kHz) is het getik gemakkelijk te herkennen. Andere inventarisatie methodes zijn kloppen en slepen van struiken en ruigtekruiden.

Figuur 8.10. Verspreiding van Struiksprinkhaan in Vlaanderen op UTM5-niveau (bron: www.waarnemingen.be)

Kustsprinkhaan - *Chorthippus albomarginatus*

Rode Lijstcategorie: **ZELDZAAM**

Er werden **202 waarnemingen** verricht van deze soort. In het projectgebied is de soort voornamelijk aanwezig in de zones met grazige vegetaties.

De Kustsprinkhaan is te verwarren met Weidesprinkhaan *C. dorsatus*, een soort die tot nu toe niet in Vlaanderen voorkomt. Vooral de wijfjes zijn met hun witgerande voorvleugel en de rechte kielen van het halsschild vrij gemakkelijk te herkennen. Ook de zang is geheel anders en doet meer denken aan die van de Bruine sprinkhaan maar is iets langgereker en zachter.

De Kustsprinkhaan komt vooral voor in dichte, lage tot halfhoge grazige vegetaties. In het binnenland worden vochtige milieus geprefereerd, aan de kust kan de soort dankzij de hogere luchtvochtigheid ook in drogere milieus zoals duinen overleven.

Vrij algemeen in de kustregio, maar ook in de Kempen.

Figuur 8.11. Verspreiding van Kustsprinkhaan in Vlaanderen op UTM5-niveau (bron:www.waarnemingen.be)

Knopsprietje - *myrmeleotettixmaculatus*

Rode Lijstcategorie: **MOMENTEEL NIET BEDREIGD**

Er werden **83 waarnemingen** verricht van deze habitattypische soort. De soort is typisch en abundant aanwezig op droge locaties met een ijle begroeiing. In het projectgebied zijn dit voornamelijk de grijze duinen en dijklichamen met snel opwarmende zones met een ijle en korte vegetatie.

Het Knopsprietje is een goede kolonisator van nieuwe biotopen. Vooral op kaalslagen is het Knopsprietje samen met de Bruine sprinkhaan de eerste bewoner (Decler *et al.*, 2000).

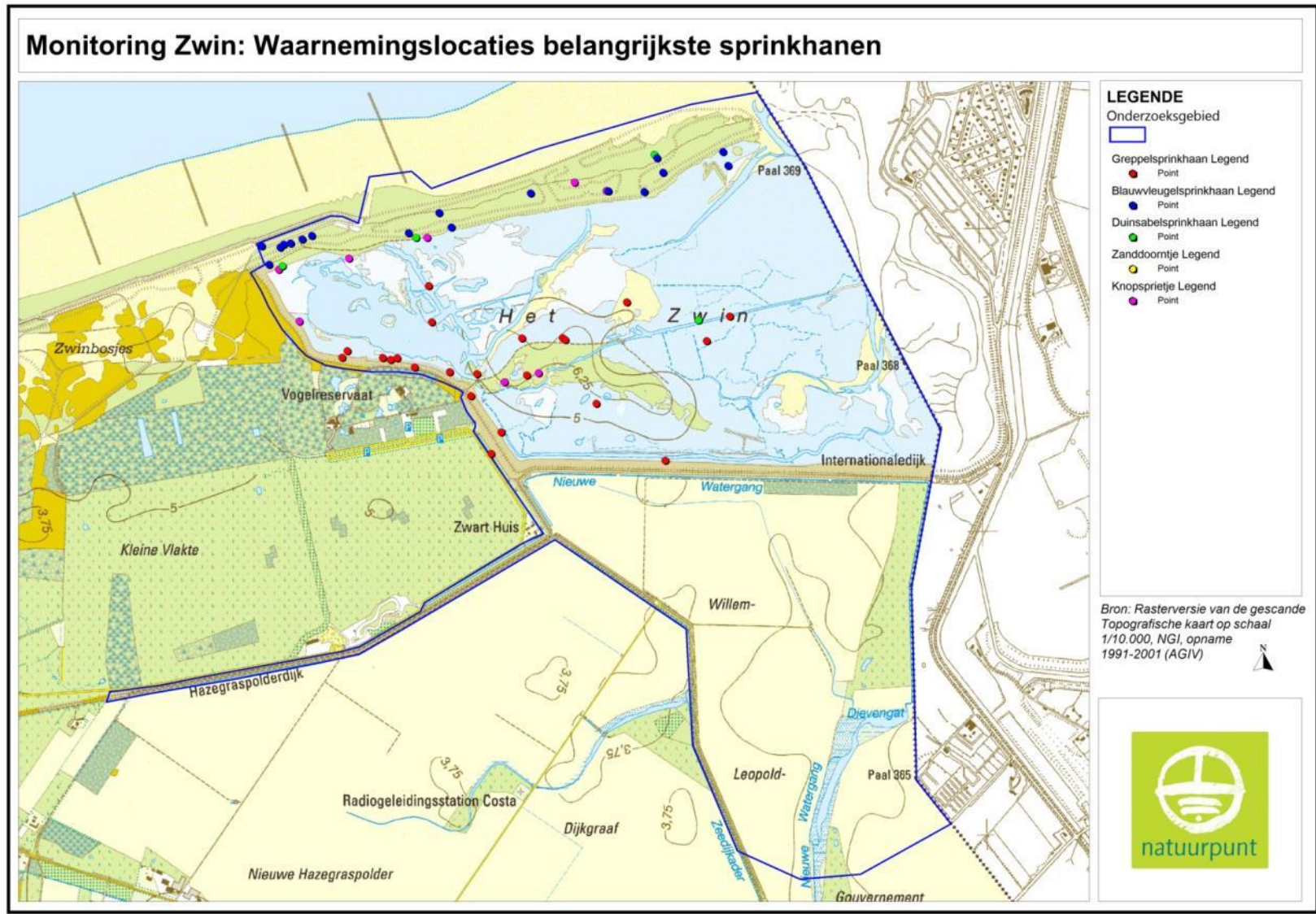
Foto. Het Knosprietje, een habitattypische soort voor droge, snel opwarmende zones met een korte en ijle begroeiing. (Foto: maarten Jacobs).

Het Knosprietje bewoont zeer droge plaatsen met lage, open vegetatie: duinen, heide, schraal grasland, kaalslagen en steengroeven. De hoogste dichtheden zijn te vinden op met mossen, korstmossen en buntgras begroeide zandgronden. Ook op open plekken tussen de heide en op kaalslagen zeer algemeen. Op kalkgraslanden schaarser. Alhoewel het een soort van droge plaatsen is, wordt ze ook aangetroffen aan de rand van veen moerassen, waar die overgaan in drogere vegetatie.

Algemeen in de kustduinen, de Kempen en de Ardennen. Elders lokaal, dikwijls op geïsoleerde plaatsen met geschikte bodem en vegetatie. Grotendeels ontbrekend in de Leemstreek, daar enkel op enkele zandontsluitingen.

Figuur 2.12. Verspreiding van Knosprietje in Vlaanderen op UTM5-niveau (bron: www.waarnemingen.be)

Figuur 8.13. Puntwaarnemingen van belangrijkste soorten sprinkhanen in het Zwin (bron: projectwaarnemingen en www.waarnemingen.be)

8.3.4. Libellen

8.3.4.1. Inleiding

In totaal werden binnen het zoekgebied **120 waarnemingen** verricht van libellen, hierbij werden **454 exemplaren** gemeld. Voor een overzichtstabel met weergave van de waargenomen soorten, hun status op de meest recente Rode Lijst (De Knijf 2006) en het aantal waarnemingen binnen het onderzoeksgebied wordt verwezen naar tabel 8.5.

Tabel 8.5. Overzicht van de waargenomen libellen, hun status op de meest recente Rode Lijst en het aantal waarnemingen per soort binnen het onderzoeksgebied (bron: projectwaarnemingen en www.waarnemingen.be)

Soortinfo			Waarnemingen	
Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Rode Lijst	Aantal waargenomen exemplaren	Aantal waarnemingen
Libellen			454	120
<i>Glazenmakers (Aeshnidae)</i>			43	27
Blauwe Glazenmaker	<i>Aeshna cyanea</i>	MOMENTEEL NIET BEDREIGD	1	1
Grote Keizerlibel	<i>Anax imperator</i>	MOMENTEEL NIET BEDREIGD	21	15
Paardenbijter	<i>Aeshnamixta</i>	MOMENTEEL NIET BEDREIGD	21	11
<i>Korenbouten (Libellulidae)</i>			68	23
Bruinrode Heidelibel	<i>Sympetrum striolatum</i>	MOMENTEEL NIET BEDREIGD	41	7
Gewone Oeverlibel	<i>Orthetrum cancellatum</i>	MOMENTEEL NIET BEDREIGD	8	4
'Heidelibel' onbekend	<i>Sympetrum spec.</i>		1	1
Platbuik	<i>Libellula depressa</i>	MOMENTEEL NIET BEDREIGD	4	4
Zuidelijke Heidelibel	<i>Sympetrum meridionale</i>	ONVOLDOENDE GEKEND	1	1
Zwervende Heidelibel	<i>Sympetrum fonscolombii</i>	MOMENTEEL NIET BEDREIGD	13	6
<i>Pantserjuffers (Lestidae)</i>			124	24
Zwervende Pantserjuffer	<i>Lestes barbarus</i>	MOMENTEEL NIET BEDREIGD	124	24
<i>Waterjuffers (Coenagrionidae)</i>			219	46
Azuurwaterjuffer	<i>Coenagrion puella</i>	MOMENTEEL NIET BEDREIGD	19	5
Gaffelwaterjuffer	<i>Coenagrion scitulum</i>	ONVOLDOENDE GEKEND	38	7
Kleine Roodoogjuffer	<i>Erythromma viridulum</i>	MOMENTEEL NIET BEDREIGD	5	1
Lantaarntje	<i>Ischnura elegans</i>	MOMENTEEL NIET BEDREIGD	109	16
Tengere Grasjuffer	<i>Ischnura pumilio</i>	MOMENTEEL NIET BEDREIGD	31	11
Watersnuffel	<i>Enallagma cyathigerum</i>	MOMENTEEL NIET BEDREIGD	17	6

8.3.4.2. Bespreking van enkele habitattypische soorten

In dit onderdeel worden de 'belangrijkste' libellensoorten besproken die zijn aangetroffen in het projectgebied. De verspreidingskaarten van de soorten zijn gebaseerd op zowel projectwaarnemingen als losse waarnemingen uit www.waarnemingen.be. Voor de soortbeschrijvingen en Vlaamse verspreidingskaarten werd gebruik gemaakt van www.waarnemingen.be en de website <http://www.libellennet.nl>.

Zwervende pantserjuffer – *Lestes barbarus*

Rode Lijstcategorie: **MOMENTEEL NIET BEDREIGD**

Er werden **124 exemplaren gemeld** van de Zwervende pantserjuffer. In het projectgebied is de soort voornamelijk aanwezig in de onmiddellijke omgeving van kleine duinplasjes (zoet) en plasjes in de droge schorrenzone (brak). De soort is meestal aan te treffen in middelhoge vegetatie op geringe afstand van deze plassen.

Foto. De Zwervende pantserjuffer is gemakkelijk te herkennen aan het tweekleurig pterostigma. (Foto: Saxifraga – Edo van Uchelen).

De Zwervende heidelibel is een mobiele soort met een voorkeur voor snel opwarmende en tijdelijk uitdrogende waterpartijen (bv. heidevennen, duinplassen, ondiepe randzones van grotere plassen, etc). Het is bekend dat de soort tevens voorkomt in brak water zoals het geval is in het projectgebied.

De soort vliegt van eindmei tot eind oktober, hoogste dichtheid in augustus. Jaarlijks worden de populaties aangevuld door een wisselend aantal zwervers uit het zuiden. Net als andere pantserjuffers is de soort vaak te vinden in kniehoge vegetatie (bv. pitrus, riet), soms met velen bij elkaar. Eitjes worden in planten afgezet, soms op volledig droge plaatsen.

De overwintering gebeurt als ei, waardoor droge periodes na eiafzet goed overleefd kunnen worden. In het vroege voorjaar begint het larvenstadium, dat in dezelfde zomer nog wordt afgerond. Het ondiepe, warme water bevordert dit snelle groeiproces. De larven sluipen uit van half mei tot begin september, voornamelijk begin juni tot half juli.

Figuur 3.14 Verspreiding van Zwervende pantserjuffer in Vlaanderen op UTM5-niveau (bron: www.waarnemingen.be)

Zuidelijke heidelibel – *Sympetrum meridionale*

Rode Lijstcategorie: **MOMENTEEL NIET BEDREIGD**

Er werd **1** Zuidelijke heidelibel gemeld uit het projectgebied. Vermits deze waarneming afkomstig is van de centrale Zwinvlakte is dit met zekerheid een zwerver. Het voorkomen van Zuidelijke heidelibel is echter gekend uit de omgeving van de 'Kleyne vlakte'. Binnen het projectgebied zijn de potenties voor de soort echter beperkt.

Foto. Zuidelijke heidelibel, o.a. te herkennen aan het borststuk met geringe tekening. Foto: Ilf Jacobs

De Zuidelijke heidelibel is een slanke en zeer bleek ogende heidelibel. minder zwarte tekening op poten, borststuk, achterlijf en kop dan andere soorten. Poten geel met slechts smalle zwarte strepen. Zijkanten van het borststuk eenkleurig geel, met slechts hele dunne zwarte naden. Zwervers uit Zuid-Europa hebben vaak rode mijten op de vleugeladers.

De soort preferereert ondiepe, stilstaande en in de volle zon gelegen wateren met een uitgebreide water- en oevervegetatie. Aantallen zijn voor belangrijk deel afhankelijk van invasies. Zuidelijke heidelibellen vertonen ongeveer hetzelfde gedrag als de meeste andere heidelibellen. Jonge dieren zijn in de wijde omtrek van het voortplantingswater aan te treffen, op beschutte plaatsen. Geslachtsrijpe mannetjes vliegen bij het water en gaan regel matig zitten op uitstekende stengels in de oevervegetatie. Ze speuren naar vrouwtjes voor de paring. Mannetjes die dichtbij komen worden meestal verjaagd. De eitjes worden vliegend in tandempositie afgezet, ofwel aan het wateroppervlak, ofwel op modderige plekken op de oever. De ontwikkelingsduur van de eieren en larven zijn sterk afhankelijk van de watertemperatuur. In ge matigde streken overwintert de soort waarschijnlijk in het ei-stadium.

Figuur 8.15. Verspreiding van Zuidelijke heidelibel in Vlaanderen op UTM5-niveau. De Oostkust vormt samen met het Antwerps havengebied een belangrijk bolwerk voor de soort (bron: www.waarnemingen.be).

Tengere grasjuffer – *Ischnura pumilio*

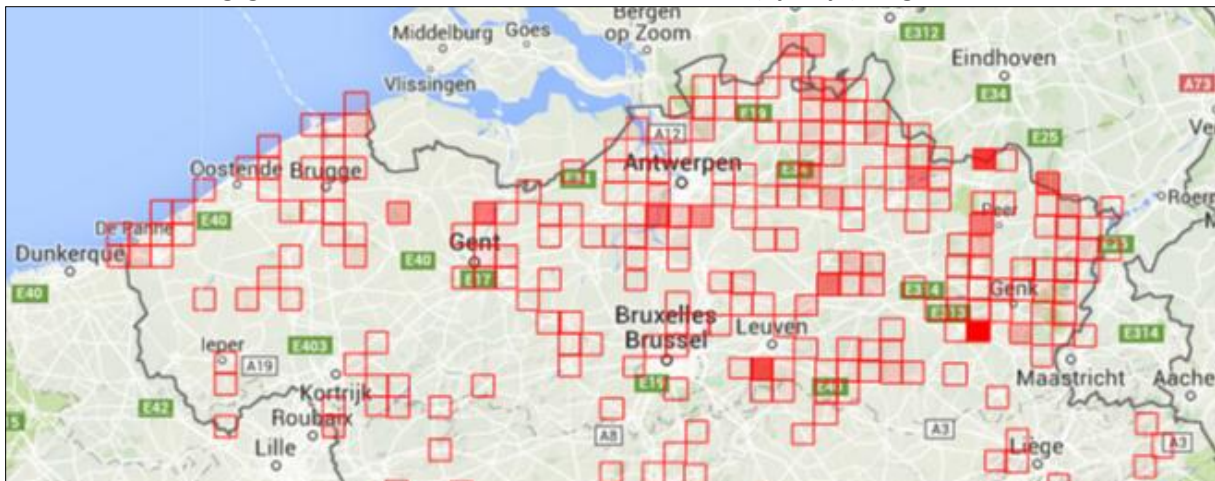
Rode Lijstcategorie: **MOMENTEEL NIET BEDREIGD**

Er werden 31 exemplaren gemeld van de Tengere grasjuffer uit het projectgebied. De hoogste dichtheden werden aangetroffen in de onmiddellijke omgeving van kleine, ondiepe, zoete duinplasjes. Verder werden ook een aantal zwervers waargenomen in de 'brakwaterzone'.

Foto. Tengere grasjuffer, een snelle kolonisator van ondiepe snel opwarmende waterpartijen (Foto: Saxifraga – Andre den Ouden).

Tengere grasjuffer is de kleinste Vlaamse juffer. Het is een typische soort van open, ondiepe, snel opwarmende pionierhabitats, met spaarzame vegetatie. Zowel stilstaande als zwak stromende wateren. Deze plaatsen zijn vaak voor weinig andere libellen geschikt. Daarnaast op plaatsen met veel kwel, waardoor de vegetatiesuccessie in een startfase blijft. De soort wordt vaak aangetroffen in natuurontwikkelingsgebieden, waar na werkzaamheden water (tijdelijk) stagneert.

Figuur 4.16. Verspreiding van Tengere grasjuffer in Vlaanderen op UTM5-niveau (bron: www.waarnemingen.be)

De soort vliegt van midden mei tot eind september. De vliegperiode laat twee pieken zien, mogelijk het gevolg van twee aparte generaties. De eerste piek ligt in juni en begin juli. De tweede piek in augustus. De Tengere grasjuffer is een uitgesproken pioniersoort die profiteert van recent ontstane en vaak kort beschikbare habitats. Imago's zijn vaak te vinden in de spaarzame vegetatie bij ondiep water. Ze vliegen vaak vlak boven het water. Eitjes worden door de vrouwtjes solitair afgezet in

plantenstengels, onder of vlak boven de waterspiegel. De eitjes zijn goed in staat om droge periodes te overleven.

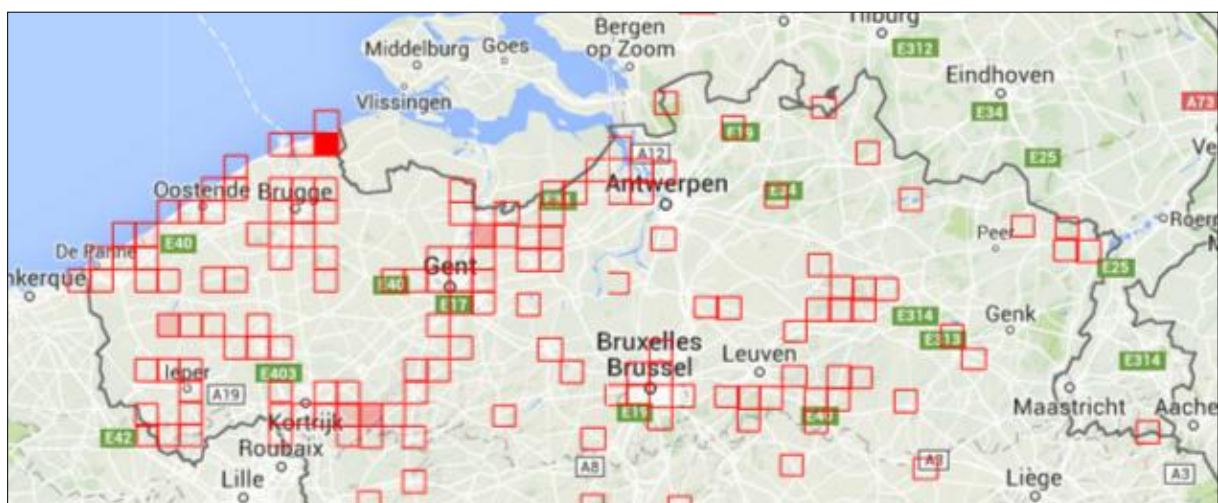
Gaffelwaterjuffer – *Coenagrion scitulum*

Rode Lijstcategorie: **ONVOLDOENDE GEKEND**

Er werden **38 exemplaren** gemeld van Gaffelwaterjuffer uit het projectgebied. De Gaffelwaterjuffer is een snel naar het noorden oprukkende waterjuffer en kent momenteel een vrij ruime verspreiding in Vlaanderen. De Zwinstreek, voornamelijk de heringerichte Kleyne vlakte (en in mindere mate de Zwinbosjes) huisvesten naar alle waarschijnlijkheid de grootste Vlaamse metapopulatie. De hoogste dichtheden in het projectgebied werden aangetroffen in de onmiddellijke omgeving van kleine ondiepe zoete duinplasjes. Verder werden ook een aantal zwervers waargenomen in de 'zoutwaterzone'.

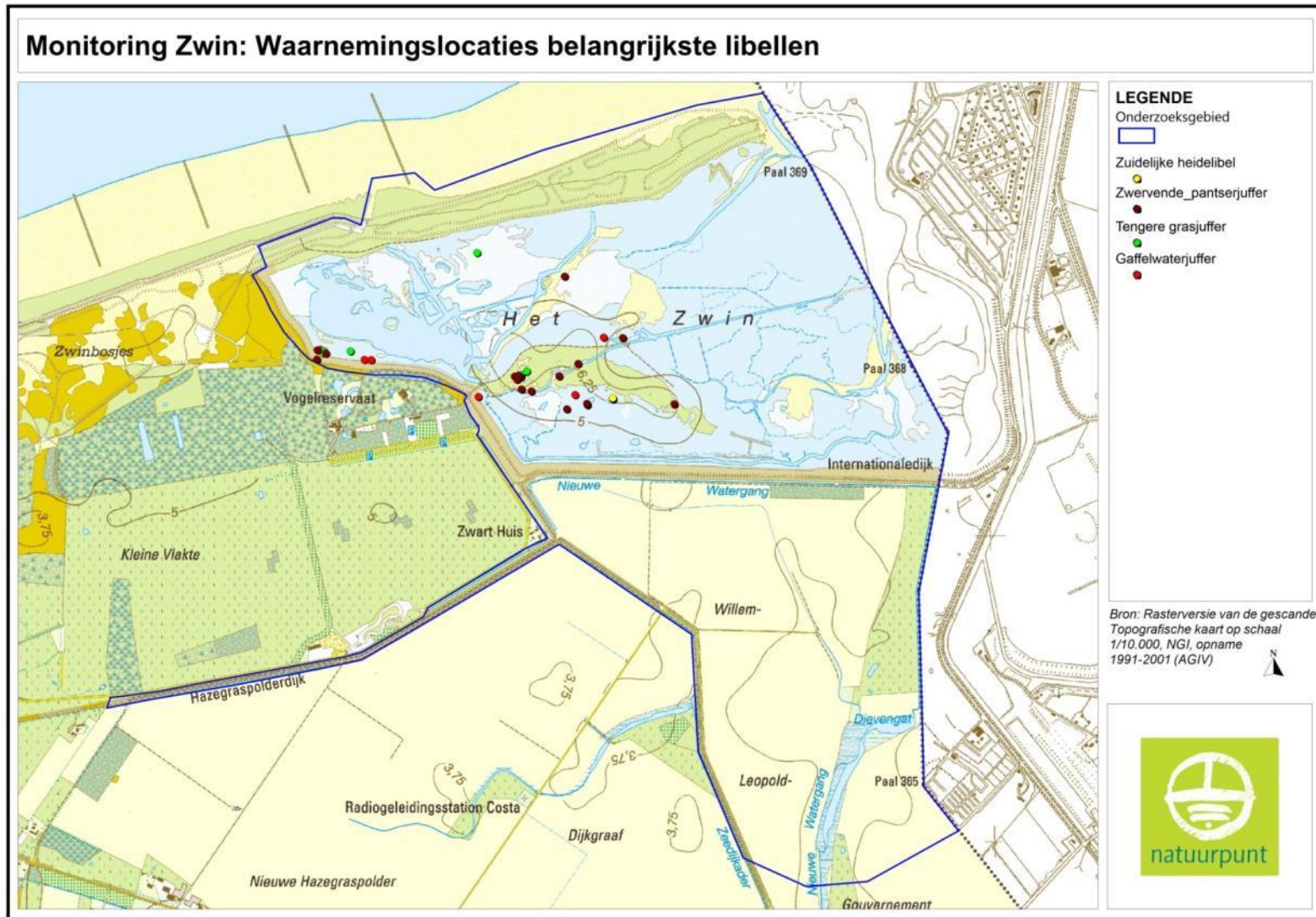

Foto. Gaffelwaterjuffer, een snel oprukkende soort in Vlaanderen. Vaak aanwezig aan kleine waterpartijen met uitgebreide watervegetatie (Foto: Saxifraga – Petermeiningen).

Figuur 8.5. Verspreiding van Gaffelwaterjuffer in Vlaanderen op UTM5-niveau met een duidelijk zwaartepunt in de Zwinstreek (bron: www.waarnemingen.be).

Figuur 8.6 Puntwaarnemingen van de bijzonderste soorten libellen in het Zwin (bron: projectwaarnemingen en www.waarnemingen.be)

8.3.5. Lieveheersbeestjes

8.3.5.1. Inleiding

In het onderzoeksgebied werden in totaal **119 verschillende exemplaren** gemeld. We hebben momenteel weet van het voorkomen van **11 verschillende soorten**. Hiervan zijn **drie Rode Lijstsoorten** en 1 soort die niet werd besproken in de meest recente Rode lijst maar door zijn ecologische niche ongetwijfeld een **bijzonder beperkte verspreiding** heeft in Vlaanderen (Lamsoordwergkapoentje).

In Tabel worden de waargenomen lieveheersbeestjes binnen het onderzoeksgebied opgelijst met weergave van hun status op de Voorlopige Rode Lijst (Adriaens *et al.* 2014).

Tabel 8.6. Overzicht van de waargenomen soorten lieveheersbeestjes, hun status op de meest recente (Adriaens *et al.* 2014) en het aantal waarnemingen per soort binnen het projectgebied (bron: projectwaarnemingen en www.waarnemingen.be)

Soortinfo			Waarnemingen	
Nederlandse naam	Wetenschappelijke naam	Rode Lijst	Aantal exemplaren	Aantal waarnemingen
Lieveheersbeestjes (Coccinellidae)			119	50
Citroenlieveheersbeestje = Tweeëntwintigstippelig Lhb	<i>Psyllobora vigintiduopunctata</i>	MOMENTEEL NIET IN GEVAAR	1	1
Elfstippelig Lieveheersbeestje	<i>Coccinella undecimpunctata</i>	MOMENTEEL NIET IN GEVAAR	32	12
Harlekijnlieveheersbeestje	<i>Harmonia quadripunctata</i>	BIJNA IN GEVAAR	1	1
Heggeranklieveheersbeestje	<i>Henosepilachna argus</i>	BIJNA IN GEVAAR	3	3
Tienstippelig Lieveheersbeestje	<i>Adalia decempunctata</i>	MOMENTEEL NIET IN GEVAAR	3	3
Tweestippelig Lieveheersbeestje	<i>Adalia bipunctata</i>	KWETSBAAR	2	2
Veelkleurig Aziatisch Lieveheersbeestje	<i>Harmonia axyridis</i>	EXOOT	4	3
Veertienstippelig Lieveheersbeestje	<i>Propylea quatuordecimpunctata</i>	MOMENTEEL NIET IN GEVAAR	1	1
Zestienpuntlieveheersbeestje	<i>Tytthaspis sedecimpunctata</i>	MOMENTEEL NIET IN GEVAAR	24	6
Zevenstippelig Lieveheersbeestje	<i>Coccinella septempunctata</i>	MOMENTEEL NIET IN GEVAAR	48	18
Lamsoordwergkapoentje	<i>Nephus limonii</i>	NIET OPGENOMEN	AANWEZIG	AANWEZIG
Ongevekt rietkapoentje	<i>Coccidula rufa</i>	NIET OPGENOMEN	AANWEZIG	AANWEZIG

8.3.5.2. Bespreking van enkele habitattypische soorten

In dit onderdeel worden de ‘belangrijkste’ lieveheersbeestjes-soorten besproken die zijn aangetroffen in het projectgebied. De verspreidingskaarten van de soorten zijn gebaseerd op zowel projectwaarnemingen als losse waarnemingen uit www.waarnemingen.be. Voor de soortbeschrijvingen en Vlaamse verspreidingskaarten werd gebruik gemaakt van www.waarnemingen.be.

Tweestippelig lieveheersbeestje - *Adalia bipunctata*

Rode Lijstcategorie: **KWETSBAAR**

Er werden **2 exemplaren** gemeld uit het projectgebied. Het Tweestippelig lieveheersbeestje is het laatste decennium sterk achteruit gegaan. Deze achteruitgang wordt toegeschreven aan de sterke opmars van het uitheemse Veelkleurig Aziatisch lieveheersbeestje.

Foto. Tweestippelig lieveheersbeestje (Foto: Saxifraga – Frits Bink).

Het Tweestippelig lieveheersbeestje is een zeer variabel lieveheersbeestje, wat voor veel determinatieproblemen zorgt. De algemeenste vorm met rode dekschilden is gemakkelijk te herkennen aan de aanwezigheid van een zwarte stip op elk dekschild en de afwezigheid van een zwarte schildstip. Exemplaren met zwarte dekschilden hebben meestal twee, vier of zes rode vlekken op de dekschilden en deze kunnen met een aantal soorten worden verward. Door hun geringe grootte (kleiner dan 5,5mm) zijn deze te onderscheiden van grotere soorten en bij de kleinere exemplaren lopen de voorste vlekken meestal door tot de zijrand van de dekschilden. Deze exemplaren lijken vaak op het viervlek lieveheersbeestje dat echter een meer ronde in plaats van ovale vorm heeft of op donkere exemplaren van het tienstippelig lieveheersbeestje. Deze laatste heeft echter vaak een deuk op de achterkant van de dekschilden en heeft rossig gekleurde poten (zwart bij het tweestippelig lieveheersbeestje). De rode vlekken zijn erg variabel, vaak zijn ook de

achterpunten van dekschilden rood en zijn de vlekken groter dan gebruikelijk. Tevens komen er geheel zwarte exemplaren voor.

Het Tweestippelig lieveheersbeestje kan in principe overal worden aangetroffen. Het is te vinden op kruiden, loofbomen en minder vaak naaldbomen in een grote diversiteit van biotopen, onder andere vaak in bosranden, ruige graslanden en tuinen, minder algemeen in droge gebieden zoals heidevelden.

Figuur 8.19. Verspreiding van Tweestippelig lieveheersbeestje in Vlaanderen op UTM5-niveau (bron: www.waarnemingen.be)

Harlekijnlieveheersbeestje - *Harmonia quadripunctata*

Rode Lijstcategorie: **BIJNA IN GEVAAR**

Er werd 1 exemplaar gemeld uit het projectgebied. Het Harlekijnlieveheersbeestje is een typische soort van dennenaanplanten. Dennen zijn nauwelijks aanwezig binnen het projectgebied maar zijn ruim aanwezig in de Zwinbosjes en aanpalende beplantingen. Het waargenomen individu is waarschijnlijk een zwervend individu.

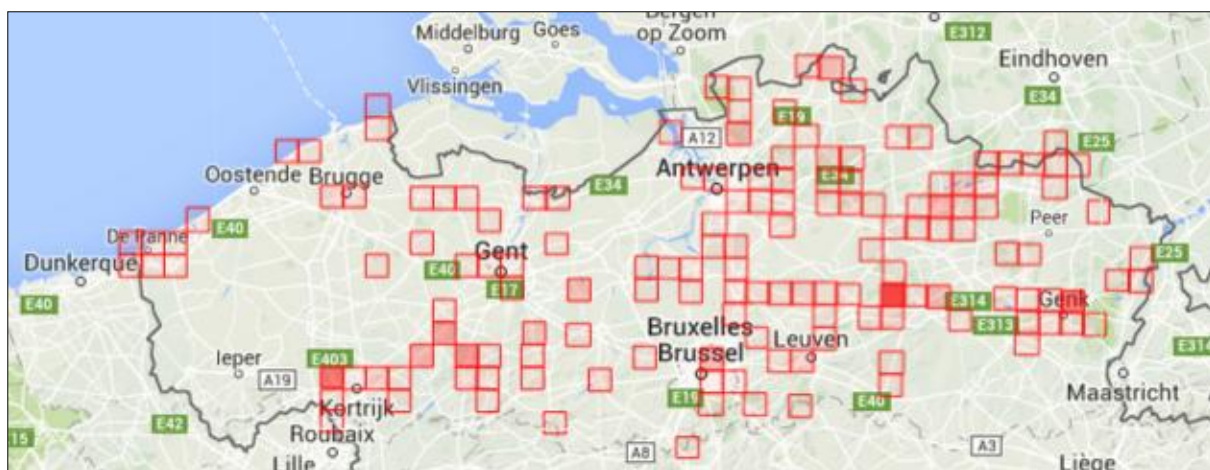

Foto. Harlekijnlieveheersbeestje (Foto: Ab H. Baas, Nederlands soortenregister)

Het Harlekijnlieveheersbeestje is variabel met een vaak rommelig aandoende zwarte tekening. Van de meeste soorten te onderscheiden door het witte halsschild met zwarte vlekjes en de rode dekschilden. Karakteristiek is de afgeplatte vorm van de dekschilden en de vaak licht gekleurde zijranden van de dekschilden. Exemplaren met zwarte vlekken op de dekschilden kunnen verward worden met het Veelkleurig Aziatisch lieveheersbeestje (heeft deuk op dekschilden en heeft een bollere vorm) en Tienstippelig lieveheersbeestje (is kleiner).

Exemplaren waar de vlekken ontbreken kunnen verward worden met Gestreept lieveheersbeestje en met exemplaren zonder vlekken van het Veelkleurig Aziatisch lieveheersbeestje (heeft deuk op dekschilden en heeft een bollere vorm), Tienstippelig lieveheersbeestje (is kleiner) en Oogvlek lieveheersbeestje (heeft een andere tekening op het halsschild).

Het Harlekijnlieveheersbeestje komt verspreid over Vlaanderen voor met een uitgesproken voorkeur voor beplantingen met naaldhout met een voorkeur voor dennen. Het wordt aangetroffen in bossen, heideterreinen, duinen maar ook in stedelijk gebied.

Figuur 8.20. Verspreiding van Harlekijnlieveheersbeestje in Vlaanderen op UTM5-niveau (bron: www.waarnemingen.be)

Heggenranklieveheersbeestje - *Harmonia quadripunctata*

Rode Lijstcategorie: **BIJNA IN GEVAAR**

Er werden 3 exemplaar gemeld uit het projectgebied. Het Heggenranklievenheersbeestje is een typische soort van duinstruwelen waar tevens de waardplant Heggenrank aanwezig is.

Foto. Heggenranklieveheersbeestje is steeds aanwezig in de onmiddellijke omgeving van Heggenrank (Foto: Saxifraga – Peter Meininger).

Het Heggenranklieveheersbeestje is gemakkelijk herkenbaar aan de oranjerode kleur van de kop, halsschild en dekschilden met op de dekschilden in totaal elf zwarte stippen, waarvan er soms enkele kunnen ontbreken. Samen met Vierentwintigstippelig en Ongevleugeld lieveheersbeestje een van de weinige grotere lieveheersbeestjes met behaarde dekschilden.

De soort is vooral te vinden in bosranden, struwelen, houtwallen en ruige oevers met Heggenrank. De soort is in Vlaanderen voornamelijk aanwezig aan de kust en de leemstreek, zie Fig 8.21.

Figuur 8.21. Verspreiding van Heggenranklieveheersbeestje in Vlaanderen op UTM5-niveau. De soort is in Vlaanderen voornamelijk aanwezig aan de kust en de leemstreek (bron: www.waarnemingen.be).

Lamsoor(dwerg)kapoentje - *Nephus limonii*

Rode Lijstcategorie: **NIET OPGENOMEN IN LIJST**

Bespreking naar Adriaens T. & Bogaert J. (2005)

Historische waarneming:

Bij het bestuderen van collectie materiaal in het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen door de lieveheersbeestjeswerkgroep Coccinula werd een dwergkapoentje uit 1950 aangetroffen geëtiketteerd als *N. redtenbacheri* maar met kenmerken van *N. limonii*. De vindplaats op het etiket: Knokke.

Herbevestiging:

Na 55 jaar werd het Lamsoordwergkapoentje in het Zwin herbevestigd door de werkgroep Coccinula op 27 juli 2005. Op die dag vertrok een delegatie van de lieveheersbeestjeswerkgroep Coccinula op zoek naar een bijzondere bewoner van lamsoorvegetaties in de natuureservaten Zwin en IJzermonding: het Lamsoordwergkapoentje *Nephus limonii*. Een eerste exemplaar werd na een uurtje intensief slepen met het sleepnet uit de lamsoorvegetatie op de Zwinvlakte gevestigd, kort daarop werd op dezelfde manier nog een tweede beestje gevonden. Over dit illustere lieveheersbeestje, behorend tot de onderfamilie van de dwergkapoentjes (Scymninae), is weinig bekend.

Vooreerst is de soortstatus onduidelijk. Goede kenmerken om *N. limonii* te onderscheiden van zijn dubbelganger moeras(dwerg)kapoentje *N. redtenbacheri* zijn er niet. Toch vermelden Fürsch (1967) en De Gunst (1976) de volgende verschillen: het lichaam van *N. limonii* is breed ovaal en van opzij gezien vlak gewelfd met de grootste welving achter het midden. Andere kenmerken zijn de lakrode kleur van de sprieten, tasters en poten en de rechte zijden van het halsschild die bij *N. redtenbacheri* eerder geel-bruin respectievelijk gebogen zijn. De dekschilden zijn zwart, elk met een in de regel ingesnoerde roodgele langsband, die dikwijls in twee vlekken uiteenvalt en waarbij dan de achterste vlek de grootste is. De soorten worden vooral onderscheiden op basis van hun habitat. Fürsch (1967) vermeldt dat *N. limonii* mogelijks een ecologisch ras is van *N. redtenbacheri*.

Over de verspreiding en de levenswijze van het diertje zijn ook maar weinig gegevens voorhanden. Een Nederlandse website vermeldt de soort voor de waddeneilanden, een Duitse site maakt melding van twee waarnemingen langs de Noordzeekust. Een Deense, Zweedse, Noorse en ook een Finse site vermelden louter de aanwezigheid. Klausnitzer & Klausnitzer (1997) catalogeren *N. limonii* als met uitsterven bedreigd op de Duitse Rode Lijst, De Gunst (1976) spreekt over Zeeland en Fürsch (1967) laat het diertje zwerven over de Noord-zeekusten van Engeland, Nederland en Noorwegen.

Het Lamsoordwergkapoentje zou tussen de wortels van Lamsoor *Limonium vulgare* leven en voedt zich daar mogelijks met schildluizen (evenals *N. redtenbacheri*), hoewel lamsoor voornamelijk geteisterd wordt door de specifieke bladluis *Staticobium limonii*. Op lamsoor komen verder nog een aantal gespecialiseerde organismen voor.

Tijdens deze excursie werd ook demassale aanwezigheid van andere lieveheersbeestjes op de bloeiende lamsoorvelden vastgesteld. Dit waren het 11-stippelig lieveheersbeestje *Coccinella undecimpunctata*, dat bekend staat als een kustsoort, het Zestienpuntlieveheersbeestje *Tytthaspis sedecimguttata* en het alom bekende Zevenstippelig lieveheersbeestje *Coccinella septempunctata*. Op hoger gelegen gedeeltes van het schor werd Ongevelekt rietkapoentje *Coccidula rufa* gevonden.

In de IJzermonding werd slechts een beperkte oppervlakte lamsoorvegetatie bemonsterd van een meer gesloten en verruigd type met dominantie van o.a. Strandkweek *Elymus athericus*. Vermoedelijk is dit type habitat minder geschikt voor het dwergkapoentje.